

Dielo profesora Karvaša vo vzťahu k súčasnej ekonomickej situácii

Príspevok guvernéra Národnej banky Slovenska Jozefa Makúcha na medzinárodnej vedeckej konferencii Bratislavské právnické fórum 2013 organizovanej pri príležitosti 110. výročia narodenia prof. JUDr. Imricha Karvaša

Možno sme sa stretli s pochybnosťami o tom, či Slovensko vôbec má nejaké ekonomicko-teoretické tradície, ale aj hospodársko-politické osobnosti. Pramenilo to aj z toho, že sa o nich dlhé roky nehovorilo. Najmä v ekonomickej teórii i politike tak závislej od národnej a štátnej suverenity politicko-spoločenské peripetie často deformovali historické skutočnosti tak, že vymazali z povedomia verejnosti doma i v zahraničí aj tie slovenské osobnosti, ktoré v medzinárodných dimenziách dosiahli špičkovú úroveň. Jednou z nich bol aj profesor Imrich Karvaš – národohospodár, právnik, vysokoškolský pedagóg a publicista, popredný medzinárodne uznávaný odborník, ale aj presvedčený humanista a vlastenec.¹

¹ Hlavatý, Egon: *Profesor Imrich Karvaš – vedec, národohospodár, politik a pedagóg. In: Ľudia, banky a peniaze. Zborník z konferencie 6. – 8. novembra 2003, Národná banka Slovenska v Academic Electronic Press, NBS 2003, s. 475 – 482.*

Profesor Karvaš sa stal významným predstaviteľom hospodárskej politiky a jej úspešným realizátorom. Bol spoluzakladateľom časopisu *Politika* a redaktorom mesačníka *Hospodárske rozhľady*. Publikoval 13 monografií, množstvo odborných článkov, prednášal v Európe i USA. Profesor Karvaš bol vynikajúcim teoretikom, domnieval sa však, že vlastným cieľom teoretickej práce aj v ekonomike je predovšetkým riešenie problémov praxe. Tento svoj pohľad na využitie teórie napokon preukázal aj v mimoriadne úspešnej aktivite v národohospodárskej politike ako význačný hospodársky činiteľ. Je pravda, že Slovensko zažilo v čase vojny nebyvalú konjunktúru. Priemyselná výroba na celom území Slovenska v rokoch 1937 – 1945 narástla o 63 % a v počte činných osôb asi o 51 %. Išlo však o vojnovú konjunktúru, keď priemysel ťahalo najmä zbrojárstvo, lebo sa vyrábalo pre armádu. Okrem toho odpadla konkurencia českých firiem. Viacerí národohospodári, medzi nimi aj Imrich Karvaš, upozorňovali na skutočnosť, že rozmach zbrojárstva a iných priemyselných odvetví je len konjunkturálny jav a po skončení vojny (po odpadnutí vojenských dodávok) hrozí niektorým odvetviam kolaps.

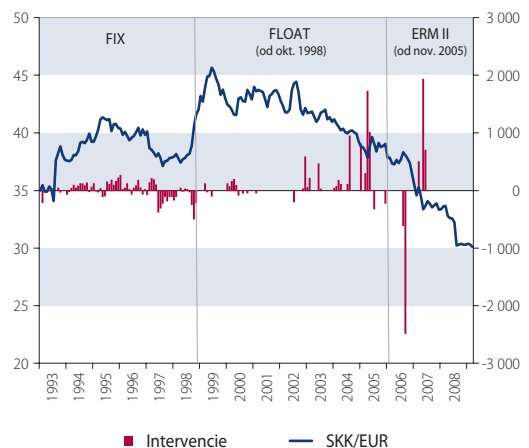
Ako najvýraznejšia národohospodárska osobnosť predmníchovského Slovenska sa stal profesor Karvaš prvým guvernérom Slovenskej národnej banky, kde pôsobil v rokoch 1939 – 1944. Vďaka jeho premyslenej menovej a úverovej politike bola úverová politika Slovenskej národnej banky pri poskytovaní cedulového úveru od jej vzniku zdržanlivá a reštriktívna, keďže nechcela neúmerne zvyšovať obeh bankoviek, čím by sa vytvorila umelá kúpna sila a následná inflácia. Slovenská národná banka vyzývala banky žiadajúce o úver, aby si prostriedky potrebné na svoje obchody získavali podchytením tezaurovaných peňazí, ako aj využitím vlastných zdrojov, keďže sama presadzovala najkrajnejšiu zdržanlivosť a prísnu cenzúru pri poskytovaní cedulového úveru. Za tento nekompromisný postoj si vyslúžila ostrú kritiku zo strany peňažných ústavov. Vzrast úverov za roky

1944 a 1945 znamená, že banka požičiavala štátu, a to neobmedzene.

V zložitých vojnových podmienkach a ťažkostiach štátu sa mu ako guvernérovi Slovenskej národnej banky premyslenou a účinnou menovou politikou podarilo udržiavať dlhý čas vzhľadom na vojnové podmienky neuveriteľne stabilnú slovenskú korunu, zvýšiť pôvodne nízke devízové rezervy (ktoré zo začiatku tvorili len devízové pohľadávky slovenských podnikov) na zásobu 7,5 tony slovenských zlatých menových rezerv. Pritom sa mu tiež podarilo zachrániť prevažnú časť slovenského zlatého pokladu a menových rezerv pre obnovenú Československú republiku.

S podobnými problémami sa borila aj samostatná Slovenská republika od roku 1993. Dosiagnúť stabilitu meny (v podmienkach režimu fixného výmenného kurzu) a obnoviť devízové rezervy bola jedna z priorit novovzniknutej centrálnej banky. Po úvodnej a nevyhnutnej devalvácii a za pomoci

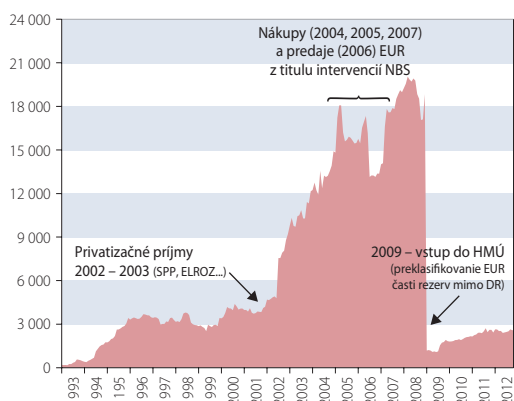
Graf 1 Vývoj výmenného kurzu samostatnej Slovenskej republiky od fixného kurzu cez floating s intervenciami, účasť v ERM II a nakoniec prijatie spoločnej meny

Zdroj: NBS.

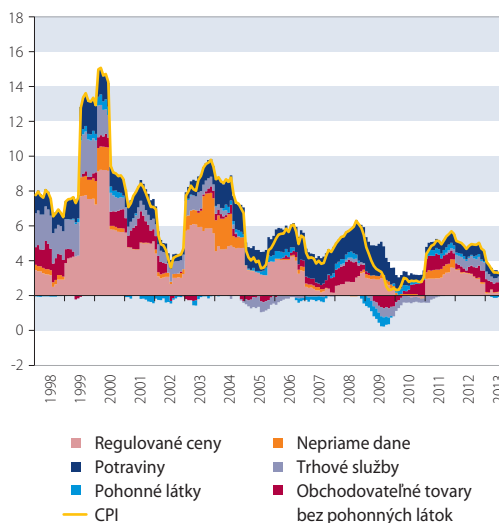
Graf 2 Vývoj devízových rezerv NBS – ich postupné obnovovanie (v mil. USD)

Zdroj: NBS.

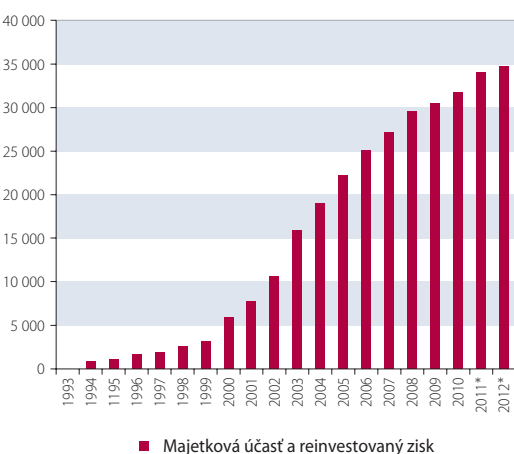
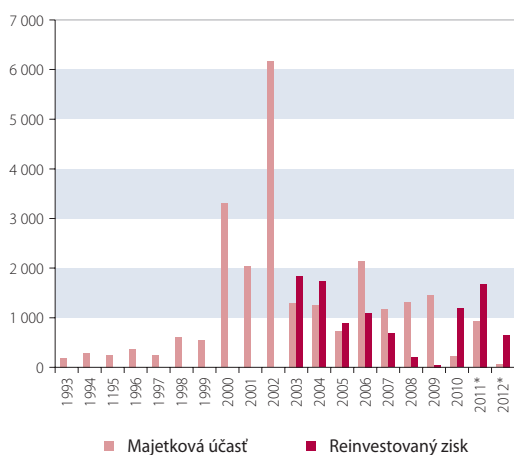
Poznámka: Pod vedením guvernéra Karvaša Slovenská národná banka zvýšila devízové zlaté rezervy na úroveň 7,5 tony. V súčasnosti predstavuje zlato v devízových rezervách NBS niečo vyše 30 ton.

Graf 4 Vývoj inflácie SR

Zdroj: NBS.

Graf 3 Prílev priamych zahraničných investícií do SR (v jednotlivých rokoch), resp. stav PZI v SR (k ultimu rokov) (v mil. EUR)

Zdroj: NBS.

*Predbežný údaj.

pôžičky z medzinárodného menového fondu, po stabilizovaní fiškálneho vývoja a prijatí štrukturálnych reforiem sa postupne zmierňovali tlaky

slovenskú korunu (graf 1). Za úspešné môžeme považovať aj postupné obnovovanie devízových rezerv, ktoré súviselo s viacerými faktormi (graf 2). Medzi najdôležitejšie patrí rozširovanie exportnej produkcie podporenej prílevom priamych zahraničných investícií (graf 3). Pre profesora Karvaša by bolo zaujímavé sledovať postupnú evolúciu od fixného kurzu slovenskej koruny cez jeho postupné uvoľňovanie korigované devízovými intervenciami až po jeho zafixovanie v rámci eurozóny.

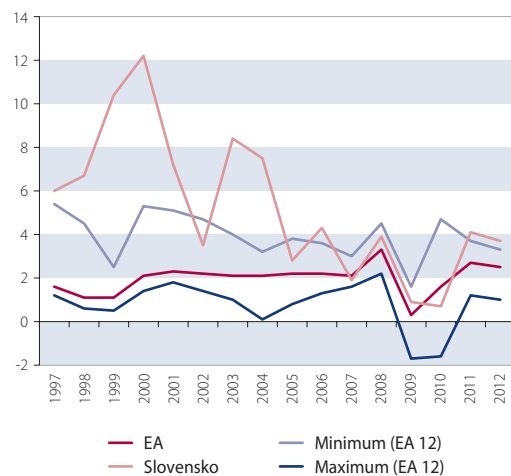
Z pozície guvernéra Národnej banky Slovenska je potrebné na prvom mieste vyzdvihnúť, že v popredí pozornosti profesora Karvaša – národohospodára, bola predovšetkým menová problematika. Príčiny inflácie v dvadsiatych rokoch pritom videl predovšetkým v povojnových rozpočtových schodkoch a v ich krytí krátkodobými pokladničnými poukážkami, ktorými sa vytvárala nová kúpna sila. Cestu k stabilizovanej mene preto videl predovšetkým v obnovovaní narušenej rozpočtovej rovnováhy. Pri analýze príčin inflácie upozorňoval aj na pôsobenie zmien zahraničnej kúpnej sily menovej jednotky ovplyvňujúcej cenovú hladinu a na skutočnosť, že k rozmnožovaniu dochádza krytím štátnych výdavkov pôžičkami a nárastom reťazca splátok úrokov z predchádzajúcich pôžičiek a ich splátok.² Takto prezentované a vnímané príčiny inflácie boli v nasledujúcom období jednoznačne potvrdené a v rámci výkonu menovej politiky sme s nimi boli viackrát konfrontovaní. Pridali sa k nim aj administratívne zásahy štátu a dopady uvoľňovania regulovaných cien (graf 4). Aj keď aktuálna inflácia nepredstavuje pre nás momentálne výrazný problém, potreba dosiahnutia rozpočtovej rovnováhy je stále platnou podmienkou stabilnej meny.

Vývoj v Európe v posledných rokoch by bol pre profesora Karvaša zdrojom zaujímavých podkladov pre analýzu príčinných súvislostí finančnej a ekonomickej krízy, ako aj krízy dôvery. Bolo by zaujímavé poznať jeho názor na výber najlepšie-

² Hlavatá, Irena: Menová teória a politika v diele L. Karvaša. In: Vývoj ekonomickeho myslenia na Slovensku. Zborník medzinárodnej konferencie, 11. 1. 1996, Bratislava, Ekonomická univerzita 1996, s. 169 – 176.

Graf 5 Vývoj inflácie HICP v eurozóne a na Slovensku (v %)

Zdroj: NBS.

ho riešenia, resp. jeho načasovania. Na jednej strane sme totiž svedkami niekoľko rokov trvajúcej recesie v niektorých krajinách, čo vytvára potrebu prijímania dodatočných konsolidačných opatrení. Na strane druhej vzniká potreba prijímania štrukturálnych opatrení, ktoré si spočiatku vyžadujú zdroje na ich realizáciu, a to vytvára začarovaný kruh.

Svoje predstavy o realizácii menovej politiky predniesol profesor Karvaš na valnom zhromaždení Slovenskej národnej banky 27. februára 1940, kde sa vyjadril, že bolo od počiatku jasné, že hlavným a základným pilierom hospodárstva je stabilná mena. Svoju povinnosť udržiavať stálosť menovej jednotky sa Slovenská národná banka snažila behom roku 1939 s najväčším úsilím splniť. Vo sfére manipulovanej meny sa mohla udržať len prísnou cenovou politikou a udrжанím rovnováhy medzi výrobou a spotrebou.

Rovnako až po súčasnosť sú platné vtedajšie názory Imricha Karvaša súvisiace s požiadavkou účelnej a hospodárskym potrebám zodpovedajúcej mzdovej politiky, úspornej a produktívne orientovanej štátnej finančnej politiky. Nadčasový bol aj názor, že opatrenia vo všetkých oblastiach hospodárskej politiky sa musia harmonicky dopĺňať a navzájom podporovať, pričom výrazný cenový alebo mzdový pohyb, ako aj neúspornosť v štátnych financiách by sa mohli stať príčinou všeobecného pohybu v hospodárskych číslach, čo by koniec koncov muselo vyústiť do silnej, hospodárske hodnoty ničiacej inflácie.³

V Karvašovom myslení treba osobitne vyzdvihnúť aj schopnosť vidieť veci v ich mozgnej alebo očakávanej dynamike a perspektíve, v ich zákony logike a v pohybe. V niektorých otázkach

vlastne predstihol svoju dobu, i keď v podstate len posunul vývojovú priamku poznaných vecí do vzdialenejšej budúcnosti. To možno jasne vidieť i v jeho pohľade na predpokladanú ekonomickú integráciu, keď tento proces v tom čase začínal diskusiami. Profesor Karvaš tu jednoznačne už vtedy (1946 – 1947) upozorňoval na fakt, že treba počítať so vznikom nadnárodných organizačných útvarov. Pozoruhodné sú aj jeho názory na potreby vytvorenia nadnárodnej meny, ktoré vychádzajú z poznania, že národné meny rozdrbujú hospodárstvo na malé oblasti; medzištátnej výmene tovarov vznikajú z tejto skutočnosti značné prekážky, ba môžu vyústiť aj do nebezpečných porúch.⁴

Aj napriek tomu, že profesor Karvaš študoval a žil v úplne odlišných ekonomicko-politických podmienkach v porovnaní so súčasnosťou, názory, ktoré prezentoval a presadzoval, sú vo veľkej miere platné aj pre dnešok. Pri pohľade do minulosti sa javí, že centrálni bankári sú úspešnejší pri uplatňovaní a dodržiavaní politiky vedúcich k dosahovaniu cenovej stability. Pozrime sa na prechod k inflačnému cieľeniu a ovplyvňovaniu očakávaní, k presadeniu právnej nezávislosti centrálnych bánk. So zavádzaním inflačného cieľenia, so snahou splniť predstupovú kritériá sa inflácia vo všetkých krajinách znížila a rovnako aj jej rozptyl (do krízy v roku 2009) (graf 5).

Zdá sa však, že hospodárska politika vo väčšine krajín eurozóny má značné rezervy v podobe vysokých deficitov a dlhov, keď sa dobré časy nevyužili na ich nápravu, v podobe vágnych opatrení, ktoré by riešili starnutie populácie, a postupnej straty konkurencieschopnosti Európy. V tejto súvislosti zaujímavou vyznieva spojenie Karvaša – ekonóma, ktorý sa usiluje o teoretickú analýzu vývojových tendencií slovenského hospodárstva, a Karvaša – politiky, keď už v roku 1933 v úvode k svojej práci Sjednocení výrobných podmínek v zemích českých a na Slovensku uvádza, že problém Slovenska je označovaný za problém prevažne hospodársky, čo sa však doteraz neobjavilo v praktickej politike, keď by sme očakávali, že k riešeniu tohto problému sa pristúpi systematicky, vecne a rozvážne tak, ako to hospodárske otázky vyžadujú...⁵

Hoci všetko sa, pochopiteľne, vyvíja, v myšlienkach a teoretickej práci profesora Imricha Karvaša môžeme ešte i dnes nájsť veľa odpovedí aj na súčasné ekonomické otázky Slovenska. Dnešok dáva profesorovi Karvašovi s odstupom času plne za pravdu. Ekonomický pohľad na slovenskú národnú svojbytnosť, na otázky spolupráce V4, myšlienky dezintegrácie ako východiska ekonomickej integrácie na vyššom stupni, ktoré sú v jeho práci obsiahnuté, nestrácajú ani teraz svoju teoretickú hodnotu.⁶

3 Archív Národnej banky Slovenska, fond Slovenskej národnej banky, Zápisnica z 1. valného zhromaždenia SNB 27. 2. 1940, inv. č. 1, k. č. 1.

4 Imrich Karvaš, *Základy hospodárskej vedy*, s. 381.

5 Hlavatý, Egon: *Profesor Imrich Karvaš – vedec, národohospodár, politik a pedagóg*. In: „Ludia, banky a peniaze“ Zborník z konferencie 6. – 8. novembra 2003, Národná banka Slovenska v Academic Electronic Press, NBS 2003, s. 476; Korček, Ľudovít: *Ekonomické myslenie na Slovensku (Úvaha nad teoretickým odkazom prof. Karvaša a prof. Brišku)*. In: *Vývoj ekonomického myslenia na Slovensku*. Zborník medzinárodnej konferencie 11. 1. 1996. Bratislava, Ekonomická univerzita 1996, s. 41 – 66. Citované podľa Karvaš, Imrich. *Sjednocení výrobních podmínek v zemích českých a na Slovensku*. Praha: Nákladem Sboru pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi, 1933, s. 3.

6 Hlavatý, Egon: *Profesor Imrich Karvaš – národohospodár, vedec, politik a pedagóg*, Biatec, ročník 11, č. 2/2003.